

wij tijdig onze rekening inzonden (bijv. terstond na de ziekte, of geregeld om de drie maanden) en bij trage betaling werk ervan maakten om ze te innen. Voor een deel is deze onze tekortkoming te wijten aan slordigheid of ook aan vrees, dat de patiënt het kwalijk zal nemen, maar deels ook daaraan, dat wij zoo goed weten, hoe zwak dikwijls de menschen staan, die als gegoede lieden leven, en dan erin berusten, dat hun geldelijke moeilijkheden juist op ons néerkomen. Velen hebben de gewoonte, van hun rekeningen die van hun dokter het laatst te betalen, gelijk een heer, het land verlatende, bij zijn bankier geld achterliet voor eventueele schuldeischers, met order, den dokter het laatst te betalen „als er nog geld over was” — en er was geen geld over!

PINKHOF.

INGEZONDEN.

SPECIFICITEIT, VERWANTSCHAP EN PATHOGENESE.

Zeer geachte Redactie!

Aangezien de heer J. N. VOORHOEVE enkele opmerkingen dienaangaande maakt, moet ik nog wel even op de zaak terugkomen.

Eerstens zij opgemerkt, dat degene die een artikel schrijft verantwoordelijk is voor den inhoud. Al deelt dus VAN CALCAR daarin mede, dat een of ander onderzoek door zijnen assistent, VOORHOEVE, is verricht, de schrijver blijft de verantwoordelijke persoon, wanneer hij op grond daarvan uitspraken van anderen (in casu van NEUFELD) tracht omver te werpen.

Wat mijn gezegde op den 3den Augustus aan VOORHOEVE, dien ik in het geheel niet kende, betreft, zij vermeld, dat ik hem zeide in het artikel van VAN CALCAR over een bacil met zeer merkwaardige eigenschappen gelezen te hebben en dat ik mij daarvan ook wel eens wilde overtuigen, en hem derhalve verzocht mij een weinig cultuur te willen afstaan.

Over voorloopige mededeelingen omtrent de bewuste cultuur wordt niets gezegd in het artikel van VAN CALCAR, evenmin is mij daarvan iets bekend uit mijn kort gesprek met VOORHOEVE. VAN CALCAR vermeldt toch ook de cultuur- en agglutinatie-eigenschappen van dien bacil en in mijn onderzoek heb ik mij met precies hetzelfde beziggehouden.

Mijn brief van 11 September is geheel juist weergegeven; ik schreef hem natuurlijk slechts uit beleefdheid, opdat VOORHOEVE op mijn artikel voorbereid zou zijn on eveneens de maatregelen, die hij tegenover VAN CALCAR noodig mocht vinden, zou kunnen treffen.

Verder schat VOORHOEVE het verschil tusschen de beide, door mij geïsoleerde tot de colibacillengroep behorende bacillen gering. Het doet mij bijster veel genoegen dat VOORHOEVE vindt, dat ik zooals hij dat noemt, dus meedoe aan de door VAN CALCAR gewaakte stammenmakerij. Nu, daarover zij alleen gezegd, dat de door mij gevonden bacillen, zooals ik heb opgegeven, opvallende verschillen vertoonen, zoodat men ze door hun verschillende groeieigenschappen op verschillende voedingsbodems met één oogopslag uit elkaar kent. Als men dergelijke verschillen over het hoofd wenscht

te zien, dan zal men het in bespiegelingen over de verwantschap van bacteriën ver kunnen brengen.

Nu zegt VOORHOEVE verder, dat de bacil, die de cultuur- en agglutinatie-eigenschappen van typhusbacillen had, met uitzondering van den groei op den voedingsbodem van VON DRIGALSKI-CONRADI, bij verdere kweeking langzamerhand meer coli-eigenschappen aannam. Wat VOORHOEVE mij daaromtrent meedeelde volgt later. Ook vertelde VOORHOEVE mij, dat de cultuur, die ik ontving, steeds slechts van agar op agar was overgeënt. De aanneming nu, dat de bewuste bacil na eenigen tijd op agar overgeënt te zijn al zijn typhuseigenschappen verloor en eenvoudig in een colibacil overging, is volgens onze tegenwoordige kennis absurd. Het is haast te belachelijk om op te reageeren. Men zou er dan nog aan kunnen toevoegen, daar ik toch twee bacillen isoleerde, dat een deel der cultuur het amusanter vond om in atypische colibacillen gemetamorphoseerd te worden.

Verbeeldt u eens, wat er van onze stammenverzameling in de laboratoria op die manier zou terecht komen.

Deze heele geschiedenis herinnert mij aan een uitspraak van den bekenden Baselschen botanicus, A. FISCHER, die hier wel even aangehaald kan worden: „Die Angaben aus früherer Zeit, als man mit der Technik der Reinkulturen noch nicht so vertraut war, wie heute, sind nicht mehr beweiskräftig. Die Umzüchtung der Milzbrandbacillen in den harmlosen Heubacillus, die einst viel Aufsehen erregte, die weitgehenden Spekulationen ZOPF's über Artbegriff und Formenkreise der Bakterien gehören nur noch in die Geschichte der Bakteriologie. Wenn trotzdem fast jedes Jahr neue Mitteilungen über pleomorphe Formenkreise, über die experimentelle Erzeugung neuer erblicher Rassen bringt, so beunruhige man sich darüber nicht”.

Het onderzoek van KUWABARA, door VOORHOEVE aangehaald, is mij bekend; dat is echter een geheel andere zaak. Ten eerste zouden o. a. de daar vermelde bacillen slechts rood groeien op den voedingsbodem van VON DRIGALSKI-CONRADI; dat is niet hetzelfde als dat zij als typische colibacillen groeien. Ten tweede verloren deze, in lakmoeswei sterke roodkleuring veroorzakende bacillen, die overigens identiek met een echten typhusstam bleken te zijn, behalve wat hun eigenaardig splitsingsvermogen tegenover lactose en saccharose betrof, bij de verdere kweeking na verscheidene (12—15) generaties *slechts deze bijzondere* eigenschap. Het is jammer dat VOORHOEVE de waarde van mijn artikel niet schijnt te beseffen: het zal hen die het wel begrijpen niet storen.

Wat het meedeelen van de toedracht der zaak betreft: ik vond het natuurlijk op zijn minst overbodig het gesprek in mijn artikel te vermelden, hoewel ik daartoe het recht had gehad en het heel gemakkelijk had kunnen doen. Dat VOORHOEVE mij vertelde, dat het micröorganisme in den laatsten tijd coli-eigenschappen vertoonde is mij niet bekend, wel echter dat hij mij *spontaan* meedeelde dat later de melk door de cultuur in ongeveer 10 dagen gestremd werd. Ik vroeg hem waarom men de melkstroming dan niet had vermeld in het artikel van VAN CALCAR: „Omdat het manuscript reeds weg was”. Daarop zide ik dat men toch de publicatie had kunnen inhouden, waarop VOORHOEVE niet meer antwoordde. Daarop ging ik heen en was verheugd geen kans te loopen op meer dergelijke mededeelingen, die een zeer onaangename bezwarenden en storenden invloed op mij zouden hebben uitgeoefend.

Ik wensch hier te vermelden dat ik het gesprek met VOORHOEVE in hoofdpunten slechts korten tijd daarna tusschen mijn protokollen heb genoteerd.

Met verdere beschouwingen over deze zaak zal ik mij niet inlaten. Ik hoop haar thans voldoende te hebben toegelicht, zoodat ik van verder debat hierover mijnerzijds afzie en dit stukje zal besluiten met dit feit te constateeren: dat, zooals ik in mijn artikel (*Tijdschrift* 12 Sept.) reeds aantoonde, de cultuur, waarvan VAN CALCAR in zijn artikel (*Tijdschrift* 1 Aug.) zegt, dat zij in alle opzichten bij de kweeking de eigenschappen van den typhusbacillus vertoonde, dat zij in voldoende sterkte door een bekend typhusserum werd geagglutineerd en dat zij op den voedingsbodem van VON DRIGALSKI-CONRADI als een typische colibacil groeide, niet anders is dan een mengsel van twee verschillende tot de colibacillengroep behorende microorganismen.

Leiden, 19 September 1908.

T. A. VENEMA.

Geachte Redactie!

In het *Tijdschrift* van 12 September heeft VENEMA gemeend zijn licht te moeten doen schijnen over een opstel van mij over bovenstaand onderwerp.

Ik beschreef in dat opstel een cultuur van micro-organismen, die met uitzondering van den groei op CONRADI-DRIGALSKY typhuseigenschappen vertoonde en deelde tegelijkertijd mede dat deze cultuur door VOORHOEVE was geïsoleerd en verder zelfstandig, dus voor eigen verantwoordelijkheid, was onderzocht.

Terecht heeft dan ook VOORHOEVE den aanval van VENEMA als tegen hem zelf gericht beschouwd en zich het recht voorbehouden dien aanval in het nummer van dit *Tijdschrift* van 19 September j.l. te beantwoorden.

Waar VOORHOEVE's onderzoek in mijn laboratorium geschiedt, meen ik eveneens het recht te hebben in deze kwestie een woord mee te spreken.

Tot goed begrip der zaak diene het volgende: Vóór ongeveer 2½ jaar verzocht VOORHOEVE mij om een onderwerp voor een onderzoek, meer speciaal in biologisch-chemische richting (de heer VOORHOEVE deed behalve het arts-examen ook het candidaatsexamen in de scheikunde). Ik wees hem aan de hand van verschillende publicaties op de overgangen die er schenen te bestaan tusschen verschillende leden van de enteritisgroep. VOORHOEVE besloot toen die overgangen langs experimenteelen weg te bestudeeren en met onderbreking van ruim een jaar is dat onderzoek tot nu toe door hem voortgezet. Vooral met het oog op het chemisch karakter zou mijne verantwoordelijkheid deels eene quasi-verantwoordelijkheid zijn en die wenschte ik toen niet te aanvaarden. De door mij beschreven en door VOORHOEVE onderzochte stam is mij door deze herhaaldelijk gedemonstreerd evenals de veranderingen, welke die stam gedurende het voortkweken vertoonde, zoodat ik ten slotte evengoed als ieder bij ons in het laboratorium wist, dat het organisme langzamerhand coli-eigenschappen ging aannemen.

Indien ik thans mede de volle verantwoordelijkheid voor het onderzoek van VOORHOEVE aanvaard, dan doe ik dat niet omdat ze mij drenserig wordt opgedrongen, maar gaarne en met volle overtuiging, echter met dien verstande dat mij niets van een verdienste wordt toegerekend, die mij niet toekomt.